

האם שירה יכולה ?

מאת גיורא לשם

יצחק לאור, "נסיעת", "ספריית פועלים"; תשמ"ב; (48 עמ').

האם שירה יכולה להיות רק ביטוי ישיר חברי? מה? האם קיים שיר עירום שהוא רק היגד ישיר ללא תיווכה של אמונת מילולית? שאלות אלה עולות על הדעת לא רק עם קריאת שירי של יצחק לאור, אבל שירי נותנים הזדמנות גאוה לשאול אותן וגם לקבל תשובות חלקיות, אולי לא על רמז תם של השירים עצמם אלא בעיקר על מצבה של השירה העברית בעת האחרונה. האם עירומו של מצב קיומי, וביטוי הישיר במילים, הוא שיר, ולמשל: "גודמים אחרי / ניח אחד / בתוך אחת / מי שמתעורר / ראשון מסתכל / לצדדים מסתובב / מתנסה // מי שמתעורר שני / מסתכל גם לצד גם / מסתובב" (עמ' 7).

קשה להכחיש את אמינותה של העוייה, קשה להגיד שההיגד אינו "חוק", קשה להתלהב מאמנות השירה מתגנבת תחושה אל לב הקורא, שהמסורר מגיח מראש, שהקורא הוא בחוקת קורא ומציצן בעת ובעונה אחת. אינני מתכוון פה ל"מציצך במסד מעוז הפורנוגרפיה" - אבל נהיר לי שהמסורר מאמין, שאמירת המילה "זקן" מסתפת את הקר-רא בוארייה עצמה.

התמונה שבשיר שהובא ברורה למדי, מן המודר, לאחר מעשה, סימטריה דו-צדדית בתרדמה, באקס, בהתעוררות, אבל ככלות השיר - מה ערו? תיאור מצב קיומי כזה בביטוי הישיר עדיין אינו בחוקת שיר.

את הקביעות הבוטות האלה ראוי לאשש בבדיקה ברמת העיצוב המילולי של השירים, כאשר הבחירה במילים, אם איננה מדויקת בהתייחסותה לתחיה, חושפת פער בין התחיה כאמת נמסית לבין השיר כאמת מילולית. השיר הבא בכהור, אני חושש, מומן פערים כאלה, ואורס של השיר מאפשר את הבאתו במלואו:

"גער נגלה כמו פוד שנפתח / מבקש לטפס / לטפס / להרוג / בשיר מרותך / דם מורתך / מרס את הזר בפימיו כב אחרונ" (עמ' 7).

השורה הראשונה היא, במחילה, מליצה. אמנם, גם מליצה יכולה לתפקד תפקוד אמיתי בשיר, אך האם היא מתפקדת בשיר הזה? אינני רואה במליצה את האמת המאפשרת את ההתפתחות הדורמטית המגיעה אל הצעקה "להרוג". זוכה שכל התבונה חסרה, כיסוי תחיה, התרעה, גפתח, "מרותך" ו"מורתך" מה היא עושה? אינני מאמין בחריזות מקריות, ואם הן מקריות הרי שאינן אמונת בדומה לכך הופעתה של המילה "אחרונ", אשר מרס לזר-פעתה והפתעה כנחיתה מילולית משום-מקום. מה משמעותה במידקם השיר? מעשה חריזה, כגון זה שב"להרוג" ו"אחרונ", פחייב הפגשה של משבר עות, הצדקה פיוטית, ולא רק הפגשה צלילית.

בדיקת צירופי של לאור, לא רק צירופי המילים, אלא גם צירופי ביטויים ואסוציאציות, חושפת חולי שות דומות גם בקריאה חוזרת בשירים, יש צער על אמירות מוחמצות בגלל אי-ההקירות בדייקנותה של הלשון, ודבר זה נכון גם לגבי תפקודן של אסוציאציות, ולמשל: "רחל המסוררת / עצובה אבל את השתפת / סבתירה שלא יורדו לה / את הפרד סיל ויורקי אתה / מהקורס // כלילה כלילה בצאת הכוכבים / היא יוצאת התוצה לשופט / חרשבת על הטצב / מביטה בכוכבים בשתקלת / לתוך המסתהת וחחרת לשכב / בצריף הצפופ" (עמ' 42).

השישש באנאכרוניזם כאמצעי שירי פועל בבית הראשון ומעורר את הרושם המדויק והנכון, בדומה לכך פועל איזוכרו של פוסטריליות בבית השני. אך בין פוסטריליות לבין המסוררת רחל, בגילגולה האנאכרוניסטי - נפער רק פער רגשני עמום, הסור-כלילה כלילה בצאת הכוכבים" פשוט איש מתפקד עם שום אסוציאציה אסרית של המסוררת רחל, ולו גם בגילגולה בשיר של יצחק לאור.

הכשלונות האלה מפתיעים לנוכח אסריות פיד-טיות סוגסמות בשיר אחר באור כחור שירים. לא שירה גוזלת, אבל כמה שורות אמינות מאד, בלי

מילים חסרות וכלי מילים יתירות? אני עומד בדלת, דבר איני רואה אבל התרר האפל / מלא את ריחך / כמה אני מכיר אותו ואת קול / גשי כתר השקם שקם" (עמ' 8). ההולכה הצלילית הס-שופה (דלת, אבל, אפל, מלא, קול) יוצרת את הולמונה ואפילו מקיימת את הניגוד התרופי שבבית האחרון ושורת הסיום שבו: "אבל בחור עומד היתר, מלפני עולת מפיר".

בשירי הקבץ באים ליד ביטוי שלוש ענינים עיקריים: המגע האירוטי, התחושה המנות, ביקורת חברתית. עם הקריאה התגברה בקרבי התחושה, ש" השירים, בהתמצות של גושאים, הדורים בהלך-רוח "היפוי", כזה שהיה רוח ארפעם בשירת שנת השישים בארצות-הברית. התחושה הזאת, אם אני מעמיק לחקוקה אצלי, כקורא, איננה מעוררת בי התנגדות או אהדה (ואפילו לא רצון להקור במקורות השפעה אפשריים, אם יש כאלה), היא רק מעוררת את השאלה הנשמה של הקטר בין שירה לבין מצר-אות: "יעד שנדע מה לעשות בכאב הפשוט, הגם / את קוראת לנהגים העשירים - פשיטטים / לפי דות המרמס שנותנים לך, אני עובר / בין מקרינת טרירות ומכפיר להן לנינוחם / את הספקות אנה כולע לצורך התקוה / על נבילתנו הן עשינו לגן נהג: לא להבר" (עמ' 48).

האם האמירות הפוליטיות בשיר, ולי אין רתיעות מאמירות פוליטיות בשיר (ואולי להיפך), הן לטען רטיות מרשאלנות, או אולי הן זכירות היסטוריות או שהן ביטוייה הישיר בשיר של מציאות עכשווית?

אני מתכוון שלא להשיב לשאלה הזאת, ומשגי טעמים. המישור ה"אישי" בשיר, זה שהוא, את ואני" כסיטואציה דורמטית, שובה לב בפשטותה - הוא המאשר את ההפלגות אל הספרות, אל הפולרי-סיקה ואל ההיסטוריה - כהדיה של שיחה של זכר רה, של אסוציאציה, דברים אלה אפשר לומר גם על שיר מס' 23 (עמ' 26) "השירים, בתלה" (עמ' 34-29) ו"זבובים" (עמ' 38-33).

בהעדר המישור ה"אישי" פתוח השיר לסכנתה של ורדידות ושל המאניירה, הדוגמאות הבאות, כשהן נוספות אל הערות השלילה שבתחילת המאמר, מצר ביצות על חולשתה של השירה הלירית, כשהיא אך המרוגים בתוך, אג" המסקיף רק על עצמו: "היית צפור רבה יופי / עכשו אני התול בית כפוסם / ובמזממם" (עמ' 12) או "לא כלב בודד ארום / לזון או זרם, כשאני מסתכל על גופי / אני כמין שאני יותר מלונה / ריקה ומעורה" (עמ' 11). קשת לומר, שהיגדים אלה אינם שלמים ויפים, התמימות הביחיות, הפשוטות לכאורה, הן היגד אישי שהוא גם היגד חברתי, אבל, משום מה, המנגנון הזה של תכורה אישית, מופנמת, מדיטיו אחד למשהו - מן החדר-עמי אל הבואלי - נחפס אצלי כקל מדי, מאניריסטי וחור על עצמו גם בשירים אחרים. האמירה, הצריכה להביע מרדנות בבוגני וכנות, נהר פסת רק כהתהדה עמופה של "כאבי-עולם" (ולס טמארץ), רובנטי ומוכלל, אינני אומר בזה, שיש תרמית בהזוייה, אני חושש, שאמונה עיוורת במי-לים עלולה להביא את המסורר לאטלייה, שהיסקוד המילים כסימנים ישירים יצליח ליצור שיר גם ללא התערבות הפעילה של המסורר.

שירה יכולה, אולי לעשות גם את זה? עובדת יצחק לאור עושה זאת בכמה שירים בהצלחה ניכרת. יתכן שאי-הנחת, תחושת החסר, גובעת מן והכרתה שניתן לעשות בחומר התוריתי של לאור הרבה יותר, כדי להשיג יותר חייבת השירה, גם שירתו של לאור, להתילחס התייחסות אחרת אל האנדרהסר, חיי-לוצו של האנדרהסר מן התחום האגוצנטרי, ויתר על הרחמים העצמיים, ההבנה שביטוי הפיוטי של "זיק" ארנס" איננו יכול להיות ביטוי רופס מבחינה מי-לולית, ובקיצור, ביכוסה של פעין-אובייקטיביות, עשויים להביא להיתכס האורגני של מרכיבי השיר האסטייזיים ללאור: האירוטי, הקיומי החברתי, שירה "ורוקה" כשירתה, אם היא מבקשת באמת להיות זעקה" (כפי שהיא מבקשת להיות) חייבת לתקפד על מיכחר לשוני מדויק, כתמורה מילולית שונת ערך לחזייה ולרעיון, שאם לא כן, היא תלך ותחד מוסס בהמלת השיר על הסר ובחמלת הקורא על השיר והשו כאחד.